

Список використаних джерел:

1. Кацман, Фріц. Rozwiązanie kwestii żydowskiej w Dystrykcie Galicja. Варшава, 2001. 115 с.
2. Ковба, Жанна. Людяність у безодні пекла: Повідомлення міського населення Східної Галичини в роки «остаточного розв'язання єврейського питання». Київ, 2000. 34 с.
3. Круглов А. І. (ред.). Енциклопедія Холокоста: Єврейська енциклопедія України Київ, 2000. 189 с.
4. Маррус, Майкл Р. (ред.). Нацистський Голокост: Історичні статті про знищення європейських євреїв. Вестпорт, Коннектикут, 1989. 55 с.
5. Міцель М. Євреї України в 1943–1953 рр.: Очерки документальної історії Київ, 2004. 187 с.
6. Рашковецький М. (ред.). Історія Голокоста в Одеському регіоні: Сборник статей і документів. Одеса, 2006. 67 с.
7. Спектор, Шмуель. Голокост волинських євреїв, 1941–1944. Єрусалим, 1990. 34 с.
8. Фрідман, Філіп. Дороги до вимирання: Есе про Голокост / ред. Ада Джун Фрідман Нью-Йорк, 1980. 213 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-265-7/11>

Орлянський В. С.,

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри «Політологія та право»
Національного університету «Запорізька політехніка»*

РЕГІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМ ГОЛОКОСТУ

Багаторічні вивчення найширшого кола тем, пов'язаних із Голокостом, на території України дали добрий результат. Вивчено практично всі аспекти історії Голокосту. Можна говорити, що тією чи іншою мірою відновлено перебіг подій на місцевому рівні практично по всіх населених пунктах. Беручи участь у науково-практичних конференціях, присвячених різним аспектам Голокосту, можна відзначити появу певної тенденції у формі конкретних положень, які приймаються беззастережно і не передбачають жодної дискусії. Ми вважаємо, що за багатьма аспектами Голокосту подібний підхід можна вважати певною мірою можливим.

Займаючись тривалий час дослідженнями в розрізі регіональної історії, автор цієї роботи висловлює думку, що ціла низка аспектів історії

Голокосту в Україні, можливо, потребує переосмислення. На такий роздум нас наштовхнула ціла низка фактів, які були виявлені в процесі вивчення різних аспектів протікання окупації в Запорізькій області. На багато виявлених фактів ми не маємо повного їх пояснення, труднощі, як не дивно це звучить, створюють обставини чіткого розуміння походження документа. Розглянемо їх.

Так, у Новозлатопольському районі, (колишній єврейський національний район – В.С.) через кілька місяців після тотального знищення єврейського населення, навесні 1942 р., у документах сільських управ цього району, а саме списках виїжджаючих із сіл, ми бачимо людей явно з єврейськими прізвищами, наприклад, вся родина Биковських, Маерло, юнак Давид Козачок [1, арк. 179; арк. 189]. Необхідно усвідомити, як вони могли вижити під час акції, відкрито жити після, відкрито подати заяву до управи та опинитися у списку тих, хто виїжджає. До того ж, все це відбувалось під контролем української районної поліції.

Наступний факт пов'язаний із Веселівською сільською управою. В одному зі списків (їх було декілька – В.О.) військовополонених, які проживають на території управи, є військовополонений Лейтман Абрам. Список датується весною 1942 року. Щоб зрозуміти складність сприйняття цього документа, необхідно простежити весь шлях цієї людини, зазначеної в цьому документі. Потрібно розпочати з того, що йому вдалося вижити при попаданні в полон, де він пройшов первинну, досить жорстку фільтрацію, він вижив у концентраційному таборі, отримав право на визволення, приїхав до села і мешкає там. Необхідно розуміти, що право на проживання в населеному пункті, особливо для не місцевих, давало районне управління [2, арк. 182–184]. Можна скільки завгодно говорити про випадковості, які завжди були, є і будуть, проте коли вони виявляються в такій послідовності, це вже пов'язано з іншими соціальними категоріями.

Наступний документ датується кінцем весни 1943 р. і належить до одного з приморських районів області, точніше не вдалося ідентифікувати. З кінця зими 1943 р. у Запорізькій області, особливо в приморських її районах, стали масово осідати стихійні та організовані біженці, які уникали радянської армії. Усі вони перебували на утриманні державних структур, сільськогосподарські громади їх годували, але найчастіше видавалися на місяць продуктові пайки, тож списки на їх отримання склалися та перевірялися у районній українській поліції. Ні сільські управи, ні сільськогосподарські громади самі ці списки не склали, вони їх отримували. Так, у списках на отримання пайка в сільгосп громаді № 46 за квітень 1943 р. перебували цілі сім'ї: Неймана – Улея, Фриза, Лейнарт і Гільда, а також Рафальських – Іва, Марселін, Йосип, Інґтіна і Олег. Приведений факт практично неможливо навіть

уявити, що він міг існувати насправді, проте документ фіксує його існування [3, арк. 76]. Можна, звичайно, стверджувати, що подібні факти є одиничними, що вони не змінюють сутність усього процесу, можна погодитися з подібним твердженням. З іншого боку, факти досить конкретні, трапляються у різних регіонах області, датуються різними роками і далеко вони не поодинокі. Цінність їх зростає у тому, що вони є на загальному тлі Голокосту в Україні. У своїх дослідженнях [4] нам доводилося стикатися з нетиповими проявами т. зв. «єврейського питання», які не вписуються у вже усталені підходи, або потребують додаткового пояснення.

Наші дослідження національних процесів у міжвоєнний період на прикладі Запорізького краю дозволяють сформулювати наступні припущення: радянська та русифікація в регіоні не були завершені в повному обсязі, тому значна кількість людей залишилася носіями людських якостей, які присутні у всіх національних культурах; нацистська влада не змогла посіяти серед населення Запорізького краю крайню форму антисемітизму. Ми вважаємо, що більшу частину відповідей, можливо, слід шукати в регіональних особливостях перебігу будь-яких глобальних процесів.

Список використаних джерел:

1. Держархів Запорізької області. ФР. 1613. Оп. 2. Спр. 1.
2. Саме там. ФР. 3062. Оп. 1. Спр. 20.
3. Саме там. ФР. 1456. Оп. 1. Спр. 366.
4. Орлянський В.С. «Єврейське питання» у діяльності Запорізької міської управи. *Культурологічний вісник*. № 24–2010. С. 34–38; Орлянський В.С. Запорізька міська управа та «єврейське питання». *Запорізькі єврейські читання*. 2011. ЗНУ, «ТКУМА»; Орлянський В.С. Новозлатопольський район у період німецько-фашистської окупації. *Культурологічний вісник*. Вип. 20. Запоріжжя, 2008. С. 31–35.